

Θέσεις για το

μικροαστισμό &

ΤΗΝ αντικουλτουρά

στην

Ελλάδα

1

Ο μικροαστισμός επέβαλλε την παρουσία του σε μια περίοδο της ελληνικής Ιστορίας σαν σκέψη της ανοικοδόμησης ενδεκάτου αιώνα και σημου που τώρα μάλις αρχίζει να μετασχηματίζεται εναντίον του μπροστά στα μάτια μας.

2

Ο ΟΟΣΑ, το ΔΝΤ, η ΕΟΚ, οι τεχνοκράτες του ΠΑΣΟΚ, της ΝΔ και του ΣΥΡ, οι νοινωνιολόγοι, οι αριστεριστές και οι οικολόγοι αισθάνονται την έδια οργή: ποτέ μια τόσο συντηρητική ιδεολογία, που εκδηλώθηκε σε μια εποχή που φαινόταν σε πάγιδσμα επίπεδο να είναι ιδιαίτερα εχθρική απέναντι της, δεν επιβεβαίωσε για τόσο μακρύ χρονικό διάστημα την ηγεμονία της στην πλήθη των ιδεών, αυτό το προϊόν της Ιστορίας των ταξικών αγώνων. Από την πλευρά τους, οι πειθήνιοι αριστεροί διανοούμενοι, που βρίσκονταν τη δεκαετία του 70 στην αρχή της καριέρας τους, θεώρησαν υποχρέωσή τους να μεταμφιεστούν σε φανατικούς πολέμιους της μόνο και μόνο για ν' αποδείξουν έτσι πως ήταν ικανοί να κατανοήσουν τα Ιστορικά αδιεξόδα της τάξης από την οποία προέρχονταν. Εάν μπορεί να καταγγέλεται από τόσους πολλούς η διάχυτη επιρροή του μικροαστισμού, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι αυτός ο έδιος δεν είναι παρέ συμπυκνωμένη έκφραση μιας Ιστορικής πρακτικής που βρίσκεται παντού στην Ελλάδα,

3

Ο μικροαστισμός υπήρξε η ιδεολογία των προλεταριοποιημένων κοινωνικών στρωμάτων της κατοχής και του εμφύλιου. Ο, τι μπορεί να περι-

γραφεί με την έκφραση "κοινωνική κρίση" στη δεκαετία του 40 είναι η καταστροφή των μικρούδιοκτητών της πόλης και της υπαίθρου καθώς και η εξαθλίωση της εργατικής τάξης από τον πόλεμο και την πείνα. Ο ξεσηνωμός αυτών των στρωμάτων, που προκάλεσε μια πρωτοφανή διεύρυνση της βάσης του ΚΚΕ και του ΕΑΜ, ο εκφυλισμός της ταξικής πόλης σε σταλινικής καθοδήγησης ανταρτοπόλεμο και η επικράτηση του "Εθνικού" επί του "Δημοκρατικού" στρατού είχαν σαν τελική συνέπεια τη δημιουργία του ιράτους της Δεξιάς. Μέσα απ' τα συντρίμια του εμφύλιου αναπαράγεται εκ νέου η "συντηρητική" αστική τάξη και μπαίνουν τα Ιστορικά θεμέλια αυτού του πνεύματος που χαρακτηρίζει την Ελλάδα μέχρι σήμερα.

4

"Οντας διαιρεμένες σε "βασιλέφρονες συντηρητικούς" και "δημοκράτες προοδευτικούς", η ιρατική και η αστική τάξη στην Ελλάδα παρουσιάστηκαν ανέκανες να προωθήσουν ιδέα παραπομπής φάση εκβιομηχάνισης της χώρας. Η πολιτική αστάθεια στην Ελλάδα από τις αρχές του αιώνα είναι το πιο εμφανές αποτέλεσμα αυτής της αδυναμίας της δρογούσας τάξης να οργανώσει ορθολογικά τις ιδιωτικές επιχειρήσεις και τον καταμερισμό της εργασίας έτσι ώστε να μπορέσει να συνδεθεί με την πορεία ανάπτυξης του δυτικο-ευρωπαϊκού καπιταλισμού. Όλες οι προσπάθειες του "προοδευτικού" τομέα της προσκρούσουν, κατά τη διάρκεια του αιώνα, πάνω στην αστική τάξη που είναι προσκολλημένη σε προβιομηχανικές μορφές συσσώρευσης πλούτου (τράπεζες, εμπορική ναυτιλία, δημόσια έργα), την δυναδό του εργατικού κινήματος και των λαϊκοτικών πολιτικών κομμάτων και τη ξένη επέμβαση. Η μαζική στρατιωτική και οικονομική βοήθεια από το εξωτερικό υπήρξε ένας σημαντικός παράγοντας της νίκης της "συντηρητικής" δρογούσας τάξης που παραδοσιακά στηριζόταν στους μικρούδιοκτήτες φηφοφόρους της.

5

Η πολιτική επιλογή της πρώιμης ελληνικής ιρατικής τάξης το 19^ο αι. να δημιουργήσει ένα έθνος μικρούδιοκτητών αποσκοπούσε αφ' ενός μεν στο ν' ανταμείψει τη συμμετοχή των αγροτών και των πολεμιστών στον αγώνα της ανεξαρτησίας και να εξασφαλίσει υποστηρικτές του Εθνικού Κράτους, αφ' ετέρου δε να μειώσει τη δύναμη των γαιοκτημόνων (προεστών). Η πολιτική επιλογή της μεταπολεμικής δρογούσας τάξης ν' ανασυστήσει και να επεκτείνει τη μικρούδιοκτησία στις πόλεις δεν υπήρξε παρά αναγκαστική απόρροια των οικονομικών επιλογών της. "Οντας, στην αστική της πτέρυγα, μια τάξη "δοσέλογων", "μαυραγοριτών" και "κλεπτοκρατών" - για να θυμηθούμε εδώ κάποιους δρόους της λαϊκοτικής αριστεράς - αποσκοπεί στον εύκολο πλουτισμό που επιφέρουν οι εμπορικές επιχειρήσεις, τα δη-

μέσια έργα υποδομής (ενέργεια, μεταφορές, επικοινωνίες), οι οικοδομικές δραστηριότητες και ο κρατικός έλεγχος του τραπεζιτικού συστήματος. Το μικρό μέγεθος της αγοράς -ελλείψει ισχυρού βιομηχανικού τομέα και υψηλών ημερομίσθιων- επιτρέπει τη δημιουργία ενδιαφέροντος σταθερά αυξανόμενου ποσοστού αυτοκαπαχόλιοθμενών που αναλαμβάνει να προμηθεύει τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που δε μπορούν να προσφέρουν η υπανδπτυκτη βιομηχανία και οι υποτυπώδεις κρατικές υπηρεσίες.

6

Το μεταπολεμικό Κράτος είναι ένα αστυνομικό Κράτος που συντηρεί έντονα το εμφυλιοπολεμικό ιλέμα. Βασίζεται στο στρατό, στη μπατσαρία, στο χαφιεδισμό, στη διδγικωση της "ημετέρας" δημοσιουραλητής και τον αντικομμουνισμό, που συνεπάγεται το κυνήγι των σταλινικών. "Οσοι από τους αριστερούς δεν μεταναστεύουν, αναγκαστικά, μετά τον εμφύλιο, μπορούν ν' αποφύγουν την προλεταριοποίηση μόνο μέσω των δηλώσεων μετάνοιας που τους επιτρέπουν την είσοδο στο δημόσιο ή την απόκτηση διδειας για μαγαζέ. Αυτός είναι ο σχεδόν ο μόνος τρόπος μετεξέλεξής τους σε μικροαστούς. Είναι γεγονός ότι μέχρι τη μεταπολέμευση αντιμετωπίζονται σα πολιτες β' ηατηγορίας. Είναι κυρίως μετά το 74 που οι αριστεροί μπορούν και αυτοί να συμμετέχουν στην "ανάπτυξη", ή τουλάχιστον στις συζητήσεις γύρω απ' αυτήν μια και ίδια τέτοιο βρίσκεται σε πλήρη αντιστοιχία τόσο με το δράμα της ηγεσίας της αριστεράς του 45 για εκβιομηχάνιση της χώρας όσο και μετις σημερινές της καταδίκες του μικροαστισμού. Η τραγωδία της βάσης του ΚΚΕ είναι ότι ο επί πολλά χρόνια παραμερισμός τους από το δημόσιο, οι εναντίον τους διώξεις και οι συνακόλουθες ανάγκες επιβίωσης τους ωθησαν στην υιοθέτηση μιας αυστηρής εργασιακής ηθικής (σκληρή δουλειά και "τέμιο" λέρδος), την οποία αντιπαρέθεταν στους κομπιναδόρους αστούς και μικροαστούς και η οποία τους καθιστούσε μια ιδανική στρατική πειθήντων εργαζομένων για ένα πιθανό εκσυγχρονισμό του κεφαλαίου.

7

Η μετανάστευση των αγροτών παίρνει από τη δεκαετία του 50 τη μορφή της μαζικής εξόδου. Οι αριθμοί είναι αποκαλυπτικοί δύον αφορά τους ρυθμούς αστικοποίησης: οι αγρότες που το 1951 αποτελούν το 55% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού έχουν μειωθεί το 1981 στο 25%. Το 14% του πληθυσμού μεταναστεύει από το 1955 μέχρι το 1974 προς τις πόλεις του εσωτερικού και του εξωτερικού (από τους δεύτερους μόνο το 30% επιστρέφει). Πάνω από 1,5 εκατομμύριο αγρότες εγκαταλείπουν τα χωριά λόγω ανέχειας. Με τη μετανάστευση προς το εξωτερικό, θεσμοθετημένη και οργανωμένη συστηματικά από το Κράτος, αφ' ενός μεν αποφεύγεται η

γενικευμένη, τριτοκοσμικού τύπου εξαθλίωση, αφ' ετέρου εξάγονται οι κοινωνικές συγκρούσεις. Η πλεονάζουσα εργατική δύναμη καταφεύγει στην Αμερική και τη Γερμανία απαλλάσσοντας το ελληνικό Κράτος από την παρουσία της. Παράλληλα συντηρείται και αναπαράγεται, μέσω των εμβασμάτων των μεταναστών, η μικρούδιοικησία τόσο της υπαίθρου όσο και της πόλης, ενώ δεν παρατηρείται από τη μεριά του Κράτους καμιά τέση συγκεντρωπούμενης της αγροτικής ιδιοκτησίας.

8

Ο ευχρηματισμός της αγροτικής οικονομίας μέσω της δανειοδότησης και της φορολογίας, η επέκταση του κρατικού επικαίδευτηκού δικτύου, οι διαδικασίες της μετανάστευσης και της εξωγαμίας και, αργότερα τη δεκαετία του 70, η εισβολή του μαζικού τουρισμού και της τηλεορασης, εδραιώνουν την εξάρτηση της υπαίθρου από την πόλη, ανατρέποντας τις παραδοσιακές κοινωνικές πρακτικές και ωθούν τους αγρότες να ενσωματωθούν στον αστικό τρόπο ζωής. Η εκπαίδευση που ανέκαθεν λειτουργούσε σαν δίκαιος διοχετευτής των αξιών της εν Αθήναις εγκατεστημένης κυρίαρχης τάξης, προωθούσε την εξιδανίκευση της διαγονητικής εργασίας και της "πνευματικής καλλιέργειας" εις βάρος της χειρωνακτικής και ιδιαιτέρως της αγροτικής εργασίας. Η χρήση στρατιωτικής βίας, η κατάργηση του εθνικού δικαίου και η επιβολή του αστικού, σε συνδυασμό με τους επικαίδευτηκούς μηχανισμούς, είχαν αρχίσει, ήδη προπολεμικά, να καταστρέφουν διεθνώς γνώρισμα των τοπικών και μειονοτικών πολιτισμών της χώρας. Απ' τη σταδιακή διέλυση κάθε μορφής αγροτικής συλλογικότητας σε απομονωμένα νοικοκυριά, απ' το χαρακτηρισμό κάθε εθνίου, γλώσσας, διαλέκτου και τρόπου συμπεριφοράς ως βαρβαρικού και οπισθιόδρομού, οι αγρότες σιγάσιγά οδηγήθηκαν στην πολιτιστική τους αυτοαναίρεση. Η απόκτηση επικαίδευτησης στη συνείδηση του αγρότη ισοδυναμεί με ευκαιρία κοινωνικής ανόδου και πρόσβασης στα "αγαθά του πολιτισμού". Κι αν αυτό για τους ενήλικες της δέκαετίας του 50 είναι αδύνατο, θα στερηθούν τα πάντα προκειμένου τα παιδιά τους ν' ανέβουν κοινωνικά. Είναι πασίγνωστη σήμερα η μεγάλη πρόσβαση των παιδιών των αγροτών στην πανεπιστημιακή παιδεία τις τελευταίες δεκαετίες και μέσω αυτής η διοχετευσή τους στην μικροαστική τάξη των δημοσίων υπαλλήλων και "ελεύθερων" επαγγελματιών.

9

Η αναζήτηση ατομικών λόγων στην ανασφάλεια και τη μιζέρια της αγροτικής ζωής εντάσσει τα απομονωμένα νοικοκυριά στο διεθνή κόντρο του κεφαλαίου. Η ενσωμάτωση στο καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και τη μαζική κουλτούρα των πόλεων έκανε αδύνατη την επαναρροή του αποδημή-

σαντος πληθυσμού στα αρχικά του πλαισία. Οι παλιννοστούντες μετανάστες επενδύουν το μεγαλύτερο μέρος των αποταμιεύσεών τους σε σύμβολα επιτυχίας και κοινωνικής ανδρός (και νούδρυ για σπίτι στο χωριό ή στην πόλη, αυτοκίνητο, έγχρωμη τηλεεδραση, πλήθος gadget). Δεν επιχειρούν να επανενταχθούν στην αγροτική ζωή αλλά ν' αποκτήσουν μια μικροαστική ύπαρξη μέσω, συνήθως, κάποιας μικρής επιχείρησης (κατάστημα, ταξί...) και η περίπτωση οικονομικής αποτυχίας τους οδηγεί συχνά στην επανάμετανάστευση. Ο εσωτερικός μετανάστης, από την άλλη, θεωρεί τη μισθωτή εργασία στην πόλη σαν μια αναγκαστική προσωρινή φάση που έως τον επιτρέψει κάποτε "να κάνει μια δική του δουλειά".

10

Ενώ οι προκαπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις διαλύονται σ' ολόκληρη την ελληνική επικράτεια, μετά τον πόλεμο, και το πλεονάζον εργατικό δυναμικό μεταναστεύει αυτό δεν επιφέρει γενική κεφαλαιοποίηση της εργασίας αλλά μονάχα τη δημιουργία πόλων καπιταλιστικής ανάπτυξης. Οι περιφερειακές διαφορές στην Ελλάδα είναι εμφανέστερες απ' όποια δήποτε άλλη ευρωπαϊκή χώρα. Το 70% της βιομηχανίας και το σύνολο σχεδόν των κρατικών υπηρεσιών είναι, στα μέσα της δεκαετίας του 60, συγκεντρωμένα στην πρωτεύουσα. Η αυξανόμενη παρέμβαση του Κράτους στη βιομηχανία παραγωγής περιορίζεται στη χρηματοδότηση τομέων που είναι ιατακερματισμένοι σε μικρές μονάδες εισαγόμενης χαμηλής τεχνολογίας και εντατικοποίησης της εργασίας. Η βιομηχανία είναι στο μεγαλύτερο της μέρος προσανατολισμένη στη παραγωγή ελαφρών καταναλωτικών προϊόντων και οικοδομικών υλικών. Βέτη φωτός μακριά από τις διεθνείς νόρμες παραγωγής, το κύριο "συγκριτικό πλεονέκτημα" της ελληνικής καπιταλιστικής ανάπτυξης είναι η φτηνή εργατική δύναμη, εγγυημένη από την αντισυνδικαλιστική νομοθεσία και τον πλήρη έλεγχο της ΓΣΕΕ και των εργατικών κέντρων από το υπουργείο Εργασίας. Οι μισθοί την περίοδο 1958-73 βρίσκονται κάτω από τα δρια την περιόδου των στοιχειωδών αναγκών και συμπληρώνονται από οικογενειακές και μικροεμπορευματικές ασχολίες, πράγμα που κάνει τους εργάτες να είναι στην τελικά να την κοπανήσουν από το εργοστάσιο μέλις κάτσει κάποια "καλή" περίπτωση αυτοαπασχόληση. Αντιμετωπίζοντας τον εργατικό μισθό σαν κύριος και μόνον, οι Έλληνες καπιταλιστές βρίσκονται μακράν της σκέψης των οικονομολόγων της Δύσης -που αντιμετωπίζουν τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας σαν "ένα μηχανισμό μακροοικονομικής ρύθμισης της μαζικής παραγωγής και κατανάλωσης"- και αναγκαστικά ωθούν το Κράτος στη λήψη μέτρων για την άνοδο των εισοδημάτων των μικροαστών. Ο τρόπος που διέλεξε το έλληνικό Κράτος για να εντάξει την Ελλάδα στο διεθνή κύκλο της κεφαλαίου (αυταρχική μείωση της τιμής των αγροτικών προϊόντων, χαμηλή ημερομίσθια,

διευκόλυνση μετανάστευσης, δανειοδότηση μιας εισοδηματικής αστικής τάξης, απαλλαγή των μικροαστών απ' τη φορολογία ώστε ν' ανέλθει η καταναλωτική τους δύναμη) οδήγησε, στη περίοδο μέχρι το 74, τους εργάτες και τους αγρότες στο ρόλο του αχθοφόρου της οικονομικής ανάπτυξης των αστών και των μικροαστών.

11

Οι νοινωνικές αντιθέσεις εκρήγνυνται με τρόπο δραματικό στη δεκαετία του 60: Η δινοδος στην εξουσία της "εκσυγχρονιστικής" πτέρυγας της άρχουσας τάξης το 1964 και η σχετική φιλελευθεροποίηση του πολιτικού καθεστώτος από το βεζινελικό ίδρυμα του γερο-Παπανδρέου, επιτρέπουν μια πρωτοφανή αναζωπύρωση των εργατικών και αγροτικών κινητοποιήσεων. Η Αθήνα και το Λαύριο του 1964-66 συγκλονίζονται από τις μεγαλύτερες, σε παγκόσμιο επίπεδο, μεταπολεμικές απεργίες. Η δέκανη των τάξικων αγώνων και η μετατόπιση του εκλογικού σώματος προς τα αριστερά αναγκάζει την "συντηρητική" άρχουσα τάξη ν' ανατρέψει τον Παπανδρέου. Η στρατιωτική χούντα που πάρνει την εξουσία ένα μήνα πριν τις εκλογές του 1967 βάζει τέλος στις ανησυχίες των ΗΠΑ, της Δεξιάς και των βιομηχάνων που έβλεπαν τις επερχόμενες εκλογές σαν την απαρχή ενός διεύτερου κύματος διασύλλευσης της καπιταλιστικής ομαλότητας. Η ανάσχεση του κινδύνου της προλεταριακής ανακαμφής είναι ολοκληρωτική.

12

Η δικτατορία υπογραμμίζει την προσπάθεια της "συντηρητικής" παράδαξης να διατηρήσει την νοινωνική τάξη πραγμάτων ως είχε. Με τη χούντα το ιδιόμορφο "οικονομικό θαύμα" του Κράτους της Δεξιάς φτάνει στο απόγειό του σε ηδε τομέα: ταχύρρυθμη βιομηχανική ανάπτυξη και επέκταση των τραπεζικών και εφοπλιστικών επενδύσεων, που συνεπάγεται ραγδαία αύξηση των μισθωτών (το 1971 αποτελούν το 43% του οικονομικού ενεργού πληθυσμού από 34% το 1961) αλλά και ταυτόχρονη διεύρυνση των μικρούδιοκτητών της πόλης και των αυτοαπασχολούμενων χάρη στον κατακερματισμό της ιδιοκτησίας που προκαλεί ο οικοδομικός παροξυσμός της περιόδου. Η δινοδος του βιοτικού επιπέδου των τελευταίων μεταφράζεται σε αυξανόμενη κατανάλωση και αποταμίευση και προϋποθέτει τον αποιλεσμό των εργατών και αγροτών από το μικροαστικό δνειρό λόγω της συνέχος συμπλεσης των εισοδημάτων τους. Η πάλη των τάξεων στην Ελλάδα ωθούσε διαριώς το Κράτος ν' αναζητά τη νομιμοποίησή του από τα μικροαστικά στρώματα. Άν οι τελευταίοι δέχονται να καταναλώνουν με αντέτιμο μπούν οι κατώτερες τάξεις στο γύρο, αυτό δε σημαίνει πως αρκούσε η δική τους συναίνεση για τη διατήρηση του στρατιωτικού καθεστώτος.

13

Μετά από εξι χρόνια ηγεμονίας η χούντα φαντάζει σαν τερατώδης αναχρονισμός. Η επιθυμία της αστικής τάξης να βενσωματώσει πλήρως το εθνικό νεφάλαιο στο δυτικοευρωπαϊκό καπιταλιστικό σύστημα, μέσω της εισβολής της χώρας στην ΕΟΚ, την αποξένωση διαριθμών από τους στρατιωτικούς. Στη προσπάθειά τους να φιλελευθεροποιήσουν το καθεστώς, οι αστοί και οι πολιτικοί ηγέτες, είχαν τη συμπαράσταση του φοιτητικού κινήματος του 1973. Οι φοιτητές που έβλεπαν τους εαυτούς τους σαν μελλοντικούς κομματάρχες, διανοούμενους και τεχνοκράτες αντιλαμβάνονταν τη δικτατορία σαν εμπόδιο στην πορεία του "εκσυγχρονισμού". Το εθνικό-δημοκρατικό πάρτυ χάλασε η βίαιη κάθοδος του αθηναϊκού προλεταριάτου στους δρόμους. Έχοντας αποκτήσει κακές συνήθειες ήδη από τη δεκαετία του 60 επιτέθηκαν σε υπουργεία, τράπεζες και αστυνομία μετατρέποντας τη δημοκρατική φοιτητική διαμαρτυρία σε άγριο ταξικό αγώνα. Μετά τη σφαγή του Πολυτεχνείου ήταν πλέον εμφανές δτι η δικτατορία δε μπορούσε να εγγυηθεί κανέναν έλεγχο πάνω στο προλεταριάτο. Για να προκαταλάβει την εμφάνιση μιας γενικευμένης κοινωνικής ανατροπής, η δύτικη Δρουσα τάξη που ήποτε εναπόθεσε τις ελπίδες της στη στρατιωτικοποίηση των κοινωνικών σχέσεων, τώρα ανακαλύπτει εσπευσμένα δτι η Ελλάδα είναι το "λίγινο της δημοκρατίας". Επαναφέροντας τον Καραμανλή, το Κράτος της Δεξιάς αναλαμβάνει επέσημα την αυτομεταρρύθμισή του.

14

Από τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης ο καπιταλιστικός "εκσυγχρονισμός" αποδεικνύεται *wishful thinking*. Τα μόνα κοινωνικά μέτρα που αναγκάζεται -λόγω ΕΟΚ και κοινωνικών αγώνων- να πάρει η υπέρβριφη της Δεξιάς (αύξηση αμοιβών και αδειών, πενθήμερο) καταλήγουν να γίνουν η ταφόπετρα της βιομηχανικής αστικής τάξης. Αν και η νομιμοποίηση του ΚΚΕ αποσκοπούσε στο να του δώσει τη δυνατότητα να συγκροτήσει μια αριστερή συνδικαλιστική αστυνομία στα εργοστάσια, οι υπηρεσίες που αποκομίζει το καθεστώς από τους σταλινικούς είναι πενιχρές. Οι πρώτοι απέναντι στους οποίους αντιπαρατίθεται το βιομηχανικό προλεταριάτο στις άγριες απεργίες της περιόδου 1974-77 είναι οι συνδικαλιστές του ΚΚΕ. Με αιχμή του δρατος τους γεαρούς ανειδίκευτους εργάτες το προλεταριάτο αρνείται να παραμείνει ο χαμόλης της "ανθρωπότητας" και το μοναδικό "πλεονέκτημα" της ελληνικής βιομηχανίας -η φτηνή, πειθαρχημένη εργατική δύναμη- πάει περίπατο. Στο τέλος της δεκαετίας του 70 η διεθνής κρίση της οικονομίας, η σταδιακή εξασθένιση των άδηλων πόρων (μεταναστευτική και ναυτιλιακά εμβόλια), η μετατροπή των μεσών πε-

ρέπου βιομηχανιών σε ζημιογόνες φέρνουν δάκρυα στα μάτια κάθε αληθινά ευαίσθητου οικονομολόγου και σηματοδοτούν το τέλος του μεταπολεμικού "οικονομικού θαύματος". Από τις αρχές της δεκαετίας του 80 μια ανερχόμενη κοινωνική δύναμη θα δώσει το στήγμα της εποχής. Οι μικροαστοί οι αυτοαπασχολούμενοι και οι μικροί διοικητές δεν είχαν πάφει δλα αυτά τα χρόνια να αυξάνονται με ρυθμούς μεγαλύτερους από αυτούς των μισθωτών. Αν και οι μισθωτοί το 1981, χάρη στην επέκταση του τριτογενούς τομέα, αποτελούσαν πια το 48% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, οι αυτοαπασχολούμενοι από 14% το 1961 ήταν πια το 27% του πληθυσμού, την έδια στη γη που στη δυτική Ευρώπη είχαν σχεδόν εξαφανιστεί και η συντριπτική πλειοφηφία του εργαζόμενου πληθυσμού είχε μετατραπεί σε μισθωτούς. Η συμπρέουσή τους με τη ραγδαία αναπτυσσόμενη επαγγελματική κάστα της εποχής, τα κομματόσκυλα του ΠΑΣΟΚ και της "ανανεωτικής" αριστεράς, την παλιά φοιτητική γενιά του Πολυτεχνείου και των Ιουλιανών, θα φέρει το 1981 το ΠΑΣΟΚ στην εξουσία. Αν ο αστικός εκσυγχρονισμός είναι προσωρινά αδύνατος, τότε, προς το παρόν, ζήτω ο λαϊκός σμός!

15

Η ενσωμάτωση μεγάλου μέρους του πληθυσμού στη μικροαστική τάξη ευνόησε την εξαπλωση της ιδεολογίας της σ' δλα τα κοινωνικά στρώματα. Η ήδη δύσκολα προσδιορίσιμη και ανομοιογενής μικροαστική τάξη, με την έντονη κινητικότητα που χαρακτηρίζει την ελληνική κοινωνία, διευρυνόμενη εγκολπώνεται ακόμα και μέλη της εργατικής τάξης. Είπαμε ήδη ότι ένας εργάτης μπορεί να συμπληρώνει το εισόδημά του με μικροεμπορευματικές ασχολίες, ενώ είναι γνωστό το φαινόμενο της μετατροπής των μαστόρων του 50 σε εργολάβους τη δεκαετία του 60. Κάτω από τέτοιες συνθήκες η ταξική συνείδηση αιροβατεί. Επέμενο η ταξική ανάλυση που επιχειρούμε εδώ να μην προσφέρει καμια αμετακίνητη βεβαιότητα σχετικά με το "επαναστατικό υποκείμενο". Άλλωστε καμια κοινωνική τάξη δε μπορεί να θεωρείται εκ των προτέρων επαναστατική ή μη. Αντίθετα, κάθε κοινωνική τάξη ορίζεται ιστορικά, με βάση τι μπορεί να κάνει ή να θέλει. Η ταξική ανάλυση εξετάζει το συλλογικό είναι και γίγνεσθαι κάθε τάξης βάσει των αγώνων της και της προοπτικής τους. Και υπ' αυτό το πρόσμα, τι μπορεί να θέλουν οι μικροί διοικητές ή οι "ελεύθεροι" επαγγελματίες; Τι μπορεί να τους κάνει να εξεγερθούν; Κάποιο μέτρο της κυβέρνησης που τους θίγει, οικονομικό πάντα· τα προβλήματα δε μπορούν να τεθούν στο βάθος τους· οι συγκρούσεις είναι - βταν υπάρχουν- μεταξύ αυτών και ολοποιου "κακού" υπουργού που πάει ενάντια στα συμφέροντά τους. Δε μπορούν ν' αντιληφτούν τις ουσιαστικές λειτουργίες του Κράτους γιατί δε μπορούν να ξεπεράσουν τα δρια που η "δική τους" δουλειές επιβαλλει στη ζωή τους.

Στη μεταπολεμική Δεση ο καπιταλισμός, μέσα από τον ανανεωμένο καταμερισμό της εργασίας που επέβαλλε η συγκεντρωπούμενη του κεφαλαίου, αποσύνθεσε το στρώμα των παλιών petit - bourgeois που είχαν τον έλεγχο των μέσων της εργασίας τους (ανεξάρτητοι τεχνίτες, μαγαζιτορες ήλπ.) Στην Ελλάδα "νάτοι, πετιούνται από ξαρχής" και, αν και απειλούμενοι, δεχτες απλώς επιβιώνουν αλλά κάνουν την ιδεολογία τους κυρίαρχη και, επομένως, την ενασχόληση μαζί τους απαραίτητη αφετηρία κάθε σύγχρονης επαναστατικής ανάλυσης.

Ας δούμε από πιο κοντά τα στοιχεία που συνθέτουν το πορτραΐτο αυτής της τάξης. Όταν το Κράτος εγγυάται την ασφάλεια των συμφερόντων τους η δουλοπρέπειά τους γίνεται κρατικισμός· δταν τα συμφέροντά τους απειλούνται γίνονται εχθρικοί απέναντι του. Στην πρώτη περίπτωση οδηγούνται σ'ένα φανατικό εθνικευτρισμό· στη δεύτερη σ'έναν συγκρατημένο αντικρατισμό, που είναι διάχυτος αλλωστε σαν αίσθηση στην ελληνική κοινωνία. Αναπόφευκτα αυτή η αμφιθυμία απέναντι στην εξουσία - γλύφιμο, γκρίνια, αγανάκτηση και αμφισβήτηση, που συχνά παραπέμπει στο γνωστό ρητό για τον ελληνικό τραχηλό και το ζυγό- ειφράζεται από το διαρκες μπαλαντζέρισμό τους ανάμεσα στα πολιτικά ιδρυματα, μέσα στα οποία, δποια κι αν είναι η ετικέττα τους, αισθάνονται σαν το σπίτι τους. Στην Ελλάδα κάθε μαγαζί είναι μικρογραφία της Βουλής, η αθλιότητα της πολιτικής μεταφέρεται στο μικρόσμο και η απέραντη πολιτικολογία φαντάζει σα φυχολογική αναπλήρωση της έλλειψης συλλογικότητας που προκαλεί η αναπόφευκτη ιδιωτευση του μικροαστού.

Πάντως, για να είμαστε δίκαιοι, ο μικροαστός δε θέλει να έχει μόνο πολιτική μποφη αλλά και αισθητική. Το σκυλάδικο, που αρχίζει ν' "ανθίζει" από τα μέσα της δεκαετίας του 70 για να φτάσει στο απονορύφωμα των ιαλυτεχνικών του επιτευγμάτων στις μέρες μας, είναι ο καθρέφτης των φυχικών του ανατάσεων. Όπως είπε η "Ομάδα συνοδοιπόρων στο σκοτεινό θάλαμο της γης" η μόνη συγκένηση που ο μικροαστός γνωρίζει στη ζωή του είναι η "Ταραχή" του Λε Πα. Οι δρόμοι πάνω στους οποίους τσουλάει το τετράτροχο φέρετρο του διασχίζουν άθλιες πολιτείες από μπετόν, αισθητική αντανάκλαση της νοοτροπίας του "να πιάσει τη ιαλή". "Κάμετέ του τόπο", θάλεγε ο Λασκαράτος, "το πουλάρι ηλωτσάει". Στην παλαιότερή του εκδοχή ήταν ένας φιλήσυχος και κοινότυπος οικογενειάρχης, δεμένος με τις παραδοσιακές αξίες της ηθικής, της εργασίας, της τάξης, της οικογενειακής γαλήνης και της χριστιανικής πίστης. Όταν στη διάρκεια της δεκαετίας του 70 η αναπτυσσόμενη καταναλωτική μαζική ιουλτούρα έστησε τα πρότυπά της πάνω στις ευνουχισμένες επιθυμίες του είδαμε δλη τη φρικαλεότητα που μπορεί να εμπεριέχει ένα σύνθημα σαν το "η φαντασία στην εξουσία" δταν αποκρύπτεται από τους ταξικούς αγώνες που το ενέπνευσαν και γίνεται μότο της διαφήμισης.

Η μαζική φυχολογία του καταναλωτισμού γίνεται κατανοητή όταν εξετάζουμε τις μύχιες επιθυμίες αυτών που καταλαμβάνονται από το μικροαστικό διεύριο. Είναι το κοινό δραμα της επιτυχίας που προσπαθεί να υπερβεί τις ταξικές διακρίσεις. Όταν η ταξική υπερπήδηση γίνεται δύο και πιο δύσκολη ή και αδύνατη, τότε η αδεηση της κατανάλωσης έρχεται ν' αναπληρώσει το κενό που δημιουργεί η απογοήτευση λόγω περιορισμών. Μέσα από την κατανάλωση ο επίδοξος μικροαστός αποκτά υπόσταση και status, ξεπερνά τις στερήσεις που βίωσε. Στον πολύχρωμο κόσμο των εμπορευμάτων και των στυλ ζωής βρίσκει μια ταυτότητα ετοιμοπαράδοτη για να επιδεξεις αυτούς που αιδίμα δεν "τα κατάφεραν", μια ταυτότητα που έρχεται να πάρει τη θέση μιας άλλης, που φανέρωνε έναν πιο πλήρη άνθρωπο. Οι φωνές στη γειτονιά αυτών που παλιότερα μπορούσαν να συναντηθούν και να μιλήσουν ήλειδωθηκαν στα διαμερίσματα μιας αντιπαροχής οι δρόμοι έγιναν ατέλειωτα πάριν γκ για το εμπόρευμα-βεντέτα. Δε μιλάμε απλά για ανθρώπινα, αλλά για μια αβσθηση κοινότητας που η κυριαρχία της ποσότητας διέλυσε. Κάθε χρηματική ανταλλαγή πραγμοποιεί, αιδίμα και το παραδοσιακό φιλότιμο μετριέται σε φράγια. Ένα τεσσάρι, ένα εξοχικό, μια έγχρωμη, αργότερα βίντεο, CD, BMW, διακοπές σε πανέτο, μια χοντρή κοιλιά, πούδρα πάνω από τις ρυτίδες, να οι απέξ αποδείξεις της νίκης του μικροαστού. Η νίκη πρέπει να είναι ορατή στον καθένα. Η αξέα χρήσης των εμπορευμάτων αρχίζει πλέον να ανδρεται σε αξέα αναπαράστασης. Η κατανάλωση γίνεται ιδεοληφία. Τα διαρκή καταναλωτικά αγαθά υπόσχονται τη διαρκή ευζωΐα και ο αιωνίως λάμαργος μικροαστός δελεάζεται και παρασύρεται στο συνεχές κυνηγητό της αφθονίας. Στην ουσία δημιουργείται για την ημιδιάφονη κατανάλωση γιατί - μη ξεχνιόμαστε: τα παιδιά, οι υποχρεώσεις - η αποταμίευση συνεχίζει να σφραγίζει τη μικροαστική οικονομία και - αλοίμονο - να περιορίζει την κατανάλωση μη ποσότητα.

TO BE CONTINUED...

6/92

Γκαράντ - Λαζεναίρ

